

АМЕРИКАНСЬКА ДОПОМОГА ЄВРЕЯМ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ: АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДЖОЙНТ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Златослава Керечанин

аспірантка кафедри археології, етнології та культурології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород
E-mail: zlatoslava.kerechanyn@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0752-0327>

Стаття присвячена вивченню діяльності Американського єврейського розподільчого комітету («Джойнт») в Підкарпатській Русі як організацію з найширшим функціоналом наданої допомоги у міжвоєнний період. Розглядаються основні напрями гуманітарної роботи комітету: соціально-економічна підтримка єврейських громад, розвиток системи охорони здоров'я, освітні проєкти, розбудування інфраструктури соціального забезпечення. Особливу увагу ми приділили тому, як «Джойнт» організував місцеві кухні, медичні установи, навчальні програми та підтримував створення сиротинців, сприяючи не тільки виживанню, а й модернізації локальних єврейських спільнот. Аналізується взаємодія «Джойнт» з іншими міжнародними організаціями, зокрема WIZO, ICO, HICEM, що дозволило забезпечити комплексний підхід до вирішення соціальних проблем громади. Підкреслено, що у 1920-х роках діяльність організації була спрямована переважно на подолання гуманітарної кризи, тоді як у 1930-х акцент змістився на інституційну підтримку, професійну освіту та модернізацію у довготривалій перспективі. Аналізується взаємодія між представниками «Джойнт» та місцевим єврейським самоуправлінням, що забезпечувало адаптацію загальноєвропейських програм до специфічних локальних потреб регіону. Автор підкреслює, що вивчення діяльності «Джойнт» здебільшого фрагментарне і зосереджене на окремих аспектах, тоді як комплексний підхід до цієї тематики потребує подальших досліджень. Окреслено значення «Джойнт» як важливого соціального та економічного чинника у виживанні єврейських громад регіону в умовах економічної кризи і політичної нестабільності. Зібраний фактаж може слугувати основою для розробки комплексних наукових праць про вплив міжнародної гуманітарної допомоги не лише на соціально-економічний розвиток єврейських громад, але й на загальний стан місцевого населення Підкарпатської Русі у міжвоєнний період. Це дає змогу досліджувати, як міжнародні гуманітарні організації допомогли розбудові місцевої інфраструктури, інтеграції різних соціальних груп, а також становленню соціальних зв'язків між єврейськими громадами та іншими етнічними спільнотами.

Ключові слова: єврейські громади, Підкарпатська Русь, Американський єврейський розподільчий комітет, гуманітарна допомога, Джойнт, міжвоєнний період.

Постановка проблеми. Окреслюючи проблематику нашого дослідження, варто відзначити, що Закарпаття увійшло до складу Першої Чехословацької Республіки в досить важкому стані в економічному, культурному та політичному планах. Томашем Гаррігом Масариком це було взято до уваги, і ним була прийнята низка рішень щодо покращення становища краю, в тому числі дозвіл на приїзд представників різних громадських організацій із їхньою місіонерською роботою. Серед них важливу ланку займали єврейські асоціації та комітети, які, впритул до початку Другої Світової війни, надсилали у Підкарпатську Русь допомогу різних категорій (харчування, медикаменти, одяг тощо). Від моменту свого заснування у 1914 році, «Джойнт», як філантропічна громадська єврейська організація, розгорнув свою діяльність у всіх доступних йому на той момент регіонах світу. Не оминув його увагу і закарпатський край, до якого ця організація отримала доступ і офіційний дозвіл на початок діяльності після входження Закарпаття до складу Першої Чехословацької Республіки. Новоутворена держава прийняла цей край у достатньо важкому стані та схвально відреагувала на запропоновану допомогу у його покращенні. У ході такої підтримки обома сторонами укладались сотні документів, які ставали

об'єктом дослідження десятків науковців. Про діяльність «Джойнт» на Підкарпатській Русі у міжвоєнний період свідчить чимала частка джерельного матеріалу, який зберігається як у місцевих, так і в закордонних архівних установах. Однак, проблема аналізу активності «Джойнт» на території Підкарпатської Русі у міжвоєнний період була і є майже не дослідженою серед вчених.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Діяльність «Джойнт» була у полі зору іноземних науковців із середини ХХ століття, проте географічний фокус досліджень обмежувався такими державами як Палестина, Ізраїль, Франція, Італія, Німеччина тощо. Окреслення такої активності також вдовольнялось, більшою мірою, лише залучення організації в алії (повернення євреїв до Землі Ізраїльської). Ситуація змінилась на початку ХХІ століття, коли поширеною стала тематика функціонування «Джойнт» на території міжвоєнної Чехословацької Республіки. Дослідженню історії євреїв на території Чехословаччини присвятили свої роботи такі науковці як Мартін Вейн [Wein, 2015], Катержіна Чапкова та Гілель Й. Кієвал [Čapková, Kieval, 2021]. Найбільш ґрунтовне вивчення історії єврейських громад саме закарпатського краю здійснив Єшаягу Єлінек у своїй праці «Карпатська діаспора: Євреї Підкарпатської Русі та Мукачева (1848 – 1948)»

[Jelinek, 2007], у якій він чи не найбільше з інших науковців розповідає про діяльність та перебування представників «Джойнт» у Закарпатті. Він охопив такі аспекти як: соціально-економічна допомога, освітні та культурні ініціативи, медична допомога, роль організації в еміграційних процесах та політичний і соціальний контекст. Одночасно проблематика діяльності «Джойнт» у міжвоєнному Закарпатті має достатньо не досліджених сторінок, зокрема співпраці з іншими міжнародними єврейськими громадськими організаціями, взаємодія з офіційною владою Першої Чехословацької Республіки тощо.

Метою дослідження є вивчення процесу надання різного виду допомоги американською філантропічною організацією «Джойнт» підкарпатським євреям у міжвоєнний період через призму наукових досліджень із даної проблематики, виявлення схожих і відмінних поглядів дослідників на одні й ті ж процеси, виокремлення конкретних видів допомоги, ґрунтуючись на відзначені дослідження переважно іноземних вчених.

Виклад основного матеріалу. Перша половина ХХ століття стала періодом надзвичайно динамічних змін у Центральній-Східній Європі. Закарпаття, як багатоетнічний регіон, опинилося на перехресті політичних інтересів новоутворених держав та стало територією, де переплелися геополітична невизначеність, соціально-економічна криза та культурна багатшаровість. Єврейська громада регіону, яка історично формувалася у період існування Угорського королівства як достатньо ортодоксальна і соціально диференційована спільнота, вступила у добу модернізації, що була ускладнена війною, зміною політичного суверенітету та економічним занепадом. Для єврейської громади цей період означав переосмислення традиційних форм самоорганізації, освітніх програм та методів збереження власної ідентичності.

Після завершення Першої світової війни та юридичного оформлення входження Підкарпатської Русі до складу Чехословацької Республіки (за Сен-Жерменським 1919 р. та Тріанонським 1920 р. договорами), єврейське населення Закарпаття мало пристосуватись до нових адміністративно-правових умов та соціокультурного простору. Хоча чехословацька влада узгодила демократичні засади управління та рівні права для національних меншин, у реальності регіон залишався одним із найбільш вразливих. Євреї, що становили до 30–40% населення у більших містах (Мукачеве, Хуст, Ужгород), займалися переважно дрібною торгівлею та ремеслами, проте переважна більшість з них проживала за межею бідності. Відсутність доступу до базової медичної допомоги, освітніх ресурсів та соціальної інфраструктури, особливо у сільській місцевості, дали поштовх демографічним та гуманітарним кризам. Держава не завжди була здатна вчасно та ефективно реагувати на ці проблеми, особливо в умовах післявоєнного фінансового дефіциту та адміністративної невизначеності.

У такій критичній ситуації вагому роль відіграли міжнародні гуманітарні ініціативи, насамперед діяльність Американського єврейського розподільчого

комітету (American Jewish Joint Distribution Committee, далі – «Джойнт»). Створений у 1914 році як реакція на гуманітарну кризу, він поступово розширював свою присутність по всьому світу. Як слушно зазначає Єшаягу Єлінек у праці «Карпатська діаспора: Євреї Підкарпатської Русі та Мукачеве (1848 – 1948)», «Джойнт» звернув увагу на цей край ще під час Першої світової війни, коли допомагав евакуювати місцевих єврейських дітей до безпечних міст [Jelinek, 2007, р. 136]. Вже тоді комітет не обмежував свою діяльність лише короткостроковими видами допомоги (як цей приклад), але й прагнув впровадити довготривалі гуманітарні програми.

У контексті аналізу соціально-економічного становища єврейської спільноти цього регіону надзвичайно вагомим і цінним джерелом є статистичні дані, зібрані «Джойнт» на початку 1920-х років. Ці матеріали, інтегровані у ґрунтовне дослідження Пітера Дж.Потічного та Говарда Астера «Українсько-єврейські відносини в історичній перспективі», ілюструють одну з найбільш систематизованих картин про соціальну структуру єврейського населення регіону в означений період. Автори вказують, що за підсумками оцінки близько 60% єврейського населення Підкарпатської Русі (а це 55 900 із 92 000 осіб), понад половини цієї групи була зайнята у фізичній праці, зокрема у таких галузях, як сільське господарство (12 500 осіб), ремесло (6 900 осіб), транспорт (6 000 осіб), дрібна торгівля (7 500 крамарів та 1 500 торговців), а також у сфері обслуговування (5 900 шинкарів) [Howard, Potichnyj, 1990, р. 166].

Зазначений соціальний розподіл демонструє переважання малозабезпечених прошарків у межах єврейської громади, що, своєю чергою, свідчить про її вразливість до економічних коливань і високий рівень бідності. Проте, водночас ця статистика охоплює широку соціальну інтеграцію євреїв у традиційні сфери закарпатського господарства, зокрема в сільське господарство та дрібну торгівлю. Висвітлені цифри також дозволяють зрозуміти масштаби гуманітарної допомоги, яку мав організувати «Джойнт», беручи до уваги не лише кількісні показники, але й специфіку економічної зайнятості.

У Підкарпатській Русі єврейські громади традиційно мали власні органи самоврядування, які займалися різноманітними питаннями соціальної допомоги, освіти, релігійного життя та іншими аспектами управління єврейською спільнотою. Однак через економічну кризу та загальне зубожіння регіону після Першої світової війни ці органи влади були надзвичайно обмежені у своїх ресурсах і можливостях. У 1920-х роках діяли місцеві єврейські органи самоврядування – громади (*кегили*) та громадські ради в містах і містечках, таких як Мукачеве, Ужгород, Берегове, Хуст, Ясіня. Ці інституції відповідали за соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я, релігійне життя і виконували функції самоврядних органів єврейського населення. Після Першої світової війни та з огляду на глибоку економічну кризу, їхня здатність ефективно функціонувати суттєво зменшилась. Саме ці органи стали ключовими партнерами «Джойнт» у реалізації гуманітарних і соціальних програм у регіоні. Організація надавала підтримку

через локальні єврейські комітети, зокрема у Мукачеві через місцеву *Jüdische Gemeinde*, яка координувала роботу громадських кухонь, шкіл, сиротинців і лікарень. Вона забезпечувала не лише фінансування, а й методичний супровід, зокрема у сфері бухгалтерського обліку, інвентаризації майна та контролю за розподілом допомоги. Наприклад, у звітах «Джойнт» за 1921 – 1922 роки зазначено, що фінансова підтримка надходила не індивідуальним особистостям, а саме місцевим громадам, які мали відповідні органи управління, як-от кухонні комітети у Мукачеві, Ужгороді, Волівці, Тячеві та інших населених пунктах [Schweitzer, 1922, p. 3].

Перші місії представників «Джойнт», які знову відвідали Підкарпатську Русь у 1919 році, засвідчили катастрофічну гуманітарну кризу регіону. Місцеве населення – зокрема єврейська громада – перебувало у надзвичайно складних умовах: голод, бідність та епідемії стали характерними рисами повоєнного повсякдення. За словами Єхуди Єлінека, «мешканці були голодними, одягненими у лахміття... регіон охопили численні епідемії, включаючи холеру», а «до кінця війни з'явилися тисячі вдів та сиріт, серед яких значну частину становили євреї» [Jelinek, 2007, p. 121].

У тому ж 1919 році, після консультації із д-ром Юліусом Гольдманом, до Праги прибув д-р Леон Векслер, уповноважений від Центрального офісу у Вашингтоні, для аналізу діяльності «Джойнт» на території Чехословацької Республіки за останні два роки та реорганізації всієї гуманітарної допомоги. Саме він, одним із перших, описав антисемітські погроми, економічну дискримінацію, масові звільнення євреїв із державних посад, що значно ускладнювало їхнє соціальне становище у новоутвореній республіці. У своєму звіті він відзначив, що популяція місцевих підкарпатських євреїв становить 80 000 осіб, і акцентував на негайному постачанні медикаментів, харчової продукції та одягу для них [Wechsler, 1921, p. 19]. Йому вдалось налагодити структуру «Джойнт» у Братиславі та Ужгороді, який був обраний центром для організації місцевого незалежного комітету «Джойнт» у регіоні, що підтверджує стратегічне міркування щодо цього міста як логістичного центру допомоги. «Джойнт» надав 60 000 доларів у березні 1919 року, та ще 30 000 доларів у грудні та додаткові кошти для допомоги біженцям з Угорщини та Галичини. З цих коштів 15 000 доларів виділялась для Підкарпатської Русі, що дорівнювало таким же сумам, як і для всієї Словаччини та Праги [Wechsler, 1921, p. 8]. Д-р Векслер, за весь час свого візиту, провів десятки зустрічей, конференцій та нарад як з представниками адміністрації, так і місцевими євреями, які не були залучені до роботи комітету. Особливо важливими були зустрічі із губернатором Підкарпатської Русі Григорієм Жатковичем, який підтвердив катастрофічний стан єврейської громади та закликав до якнайшвидшої допомоги. Зі свого боку, він пообіцяв повну підтримку адміністрації для організації гуманітарних місій [Wechsler, 1921, p. 18].

Під час свого звітування у 1921 році, Леон Векслер виділив кілька важливих перешкод, що суттєво ускладнювали діяльність «Джойнт» на території

Чехословаччини, в тому числі і Підкарпатської Русі. Насамперед він акцентував на відсутності систематичного обліку воєнних біженців, що утруднювало точне планування і розподіл допомоги. У документах часто бракувало точних даних щодо кількості прибулих, їхнього соціального становища, місця тимчасового проживання та потреб. Тому значна частина допомоги надавалась нерівномірно і через це менш ефективно. Другою проблемою була складна логістична ситуація, яка була зумовлена поганим транспортним сполученням, зокрема залізничним. Це призводило до затримки постачання, ненадійністю маршрутів і ускладнювало переміщення як представників організації, так і доставляння гуманітарних вантажів до віддалених районів, таких як Підкарпатська Русь. Ще одним суттєвим недоліком Векслер вважав низький рівень комунікації з місцевими єврейськими громадами, які б змогли ефективно допомагати у виявленні потребуючих і у забезпеченні логістичної підтримки на місцях. Натомість ці громади часто не контактували із представниками комітету, або ж не були проінформовані про механізми співпраці із «Джойнт» [Wechsler, 1921, p. 18–19].

Подібну місію у цей період очолив інший офіційний представник «Джойнт» Генрі Г. Альсберг. Він описав Підкарпатську Русь як «найбідніший регіон нової Чехословацької Республіки... із кількістю євреїв у 80 000 осіб, більшість з них були надзвичайно бідні та ізольовані» [Alsberg, 1919, p. 7]. На відміну від д-ра Векслера, який виконував функції адміністратора та координатора, будуючи реальну інфраструктуру розподілу допомоги та фінансового управління на місцях, Альсберг зосередився на дипломатичній взаємодії з урядом та перших етапах формування системи допомоги. Він також мав зустріч із губернатором Жатковичем, де заручився офіційною підтримкою місцевої адміністрації. Альсберг співпрацював із Векслером у таких проєктах як створення регіонального центру в Ужгороді та субцентру в Хусті, та поступовому налагодженні гуманітарної системи постачання [Alsberg, 1919, p. 7–8].

Як відзначалось вище, особливо загрозливою була ситуація у сфері охорони здоров'я. Як свідчить доповідь «Джойнт» за 1922 рік, серед поширених на той час інфекційних захворювань, фіксувалися випадки тифу, скарлатини, дизентерії, трахоми, туберкульозу та сифілісу, який, за твердженнями Мартіна Вейна, могли діагностувати навіть у немовлят – вияв того, що інфекція передавалась внутрішньо-утробно [Wein, 2015, p. 139]. Дослідник наголошує на цілому комплексі факторів, що посприяли розгортанню епідемій: відсутність чистої питної води, критичний стан санітарії, дефіцит ліків та базової гігієнічної культури. У поєднанні із загальним занепадом економіки та високою дитячою смертністю, ці умови спричинили катастрофічне падіння рівня життя. Типові хвороби антисанітарного середовища, як дизентерія та червоний тиф, уражали, у першу чергу, найбільш вразливі верстви – дітей, сиріт, жінок, літніх людей.

Для того, щоб покращити це становище, «Джойнт» активно співпрацював із представниками неєврей-

ських благодійних та соціальних інституцій. Вагомою була взаємна підтримка між комітетом та Чехословацьким Червоним Хрестом, яка дала змогу поєднати фінансові можливості «Джойнт» та медичні кадри Червоного Хреста для кращого координування своїх зусиль через мобільні медичні пункти, створення притулків і надання продовольчої допомоги [Павлишин, 2024, р. 2].

Робітників «Джойнт» привітно приймали не тільки єврейські громади, але й неєврейські філантропічні організації, які активно співпрацювали з ними на тлі важкої соціально-економічної ситуації в Закарпатті. Останні підкреслювали, що страждання населення не мали етнічних або релігійних меж і охоплювали всі верстви суспільства, незалежно від національності, віку або статі. Зокрема, зазначали про критичний стан єврейських громад, які через релігійні переконання, включаючи дотримання кошерних норм, часто відмовлялися від їжі, що загострювало проблему голоду до межі фізичного виживання [Jelinek, 2007, р. 136]. Цей аспект відображає не тільки матеріальні труднощі, але й глибоку релігійність єврейського населення, яке, навіть в умовах криз, зберігало прихильність до своїх релігійних законів. Звітуючи про свої поїздки Закарпаттям, представники «Джойнт» неодноразово висловлювали здивування глибиною релігійної самосвідомості місцевого єврейського населення. Під час такої своєї поїздки, один із репортерів «Джойнт» у своїх записах зауважував, що, попри скрутне економічне становище, єврейські громади демонстрували високу відданість вивченню Тори та релігійній освіті [Mendelsohn, 1983, р. 142]. Це підкреслювало глибокий духовний зв'язок громади з традиціями та водночас розкривало складність забезпечення гуманітарної допомоги, яка мала враховувати не лише фізичні потреби, але й культурні та релігійні особливості. До діяльності емісарів «Джойнт» місцеве населення, як єврейське, так і неєврейське, здебільшого ставилось із довірою та повагою. Єлінек, на основі архівних документів «Джойнт», зазначає, що альтруїстична діяльність організації отримувала позитивний відгук не тільки серед євреїв, але й серед місцевого християнського населення [Jelinek, 2007, р. 137]. Це підтверджує, що допомога, надана «Джойнт», мала ширший вплив, охоплюючи різні групи населення та сприяючи побудові міжетнічного діалогу і співпраці в складних історичних умовах.

Побачивши соціально-економічну реальність Підкарпаття – зокрема важчі проблеми у сфері санітарії та важкі умови життя місцевого населення – представники «Джойнт» почали шукати ефективні шляхи для досягнення своїх цілей. Однак навіть амбітні спроби впровадити масштабні проекти зі значними інвестиціями зіткнулися з численними труднощами. Зокрема, після невдачі зі створенням центрального госпіталю разом з Мукачівською єврейською похоронною організацією в 1920 – 1921 роках, «Джойнт» спробував запропонувати більш конкретний і потенційно ефективний проект – заснування клініки для дітей та молоді, а також навчання медсестер. Ця ініціатива мала на меті не лише покращити медичні послуги в регіоні, але й

забезпечити довготривалий ефект через навчання медичного персоналу.

Проте даний проект виявився надто складним і потребував великих інвестицій, яких організація не могла забезпечити в умовах загальної економічної та політичної нестабільності в Європі. Це призвело до того, що «Джойнт» прийняв рішення відмовитися від реалізації довготривалих програм і зосередитися на короткострокових, менш затратних ініціативах. Зокрема, організація вирішила підтримувати локальні громади через надання термінової гуманітарної допомоги, а не займатися великими інфраструктурними проектами, що потребували значних фінансових та людських ресурсів.

Важливим чинником, що вплинув на це рішення, було внутрішнє протистояння між працівниками «Джойнт» в кількох країнах, зокрема в Чехословаччині. Це протистояння загострило ситуацію в організації та змусило нью-йоркське керівництво переглянути пріоритети діяльності в Європі. У середині 1922 року «Джойнт» почав поступово скорочувати свою присутність у регіонах, де великі проекти виявилися надто складними для реалізації, і намагався сконцентрувати зусилля на терміновій допомозі найбільш вразливим верствам населення [Jelinek, 2007, р. 139]. Окрім цього, у цей період «Джойнт» також почав більше приділяти увагу адаптації своїх програм до місцевих реалій. Програми мікрокредитування, підтримка малих господарств та надання базової гуманітарної допомоги стали основними напрямками діяльності організації у Підкарпатській Русі. Ці ініціативи мали більш локальний характер, і, хоча вони не могли розв'язати всі соціально-економічні проблеми регіону, допомогли зменшити навантаження на найбідніші верстви населення.

Однією із найнагальніших проблем в регіоні була ситуація із харчуванням. Перший із представників «Джойнт», який прибув до Підкарпатської Русі, знайшов цей регіон постраждалим від голоду. Оскільки місцеві євреї дотримувались норм кашруту, яку доставляли сюди інші американські комітети допомоги, виникла гостра потреба у її постачанні. «Джойнт» зайнявся доставками кошерних харчів для єврейського населення [Jelinek, 2007, р. 140]. Особливу увагу було приділено створенню їдальнь для дітей, які функціонували як осередки продовольчої безпеки. Надалі діяльність «Джойнт» в регіоні включала співпрацю з іншими міжнародними організаціями, зокрема з Американською адміністрацією допомоги (A.R.A.), яка, після згорання безпосередньої присутності «Джойнт» у Підкарпатській Русі, забезпечувала постачання як харчових продуктів, так і кухонного обладнання. Через те, що цілю посилення надання їжі була допомога групам із підвищеною соціальною вразливістю – інвалідам війни, жінкам та дітям – наявне фінансування з центру не було достатнім. Варто згадати, що «Джойнт» також отримував допомогу від Чехословацького державного агентства та від Міжнародного комітету Червоного Хреста, але цього було не достатньо для покриття його витрат (навіть на окремо взятий проект з харчуванням).

Єлінек також вказує на цікавий факт співпраці

«Джойнт» та державного філантропічного агентства «Піклування про дітей» («Péče o dítě») щодо забезпечення потреб дітей, в тому числі й у молоді [Jelinek, 2007, p. 149]. Про діяльність таких харчових проєктів від «Джойнт» вказує й науковець Михайло Делеган: «Організація «American Joint Distribution Committee» у 1920 році створила 14 кухонь, в основному для дітей та сиріт, надала допомогу одягом і взуттям хворим та інвалідам, а вдови й сироти одержали безплатну медичну допомогу» [Делеган, 1997, с. 88].

Найактивніше допомога з даного пріоритетного відгалуження впроваджувалась саме у Мукачеві. З самого початку діяльності «Джойнт» в цьому місті, його робота була спрямована на вирішення найгостріших соціальних проблем, що виникли внаслідок Першої світової війни. З 1922 року «Джойнт» взяв під свою опіку 2000 зареєстрованих сиріт, які потребували негайної допомоги. Це підкреслює масштаби гуманітарної катастрофи, з якою стикалася єврейська громада, особливо на території Підкарпатської Русі, що була одним із найбільш вразливих регіонів Чехословаччини. Мукачево було обране в якості центру, оскільки воно мало вигідне географічне положення і стало центром єврейського життя регіону. Водночас гуманітарна діяльність «Джойнт» поширилась і на інші регіони, зокрема Мармарошину, де ситуація була не менш гострою. У Мармарошині американська організація опікувалась близько 350 сиротами. Було організовано навчання, нагляд за їхнім здоров'ям, забезпечено одягом, харчування та навчальними матеріалами. Створення у 1923 році «Єврейської спілки опіки сиріт на Підкарпатській Русі» з центром у Мукачеві дало можливість систематизувати надання допомоги [Beskyd, 1929, p. 247]. Мережа місцевих осередків, зокрема у Хусті, Тячеві, Воловому, Нересниці та Рахові, дозволила координувати роботу у багатьох населених пунктах регіону, забезпечуючи більш ефективний і швидкісний розподіл ресурсів.

Важливим досягненням стала побудова у 1926 році сиротинця, де утримувалися 25 дівчат-сиріт. Діяльність сиротинця виходила за рамки просто забезпечення базових життєвих потреб дітей, таких як харчування і притулок. Тут організовувалися майстерні, де дівчата отримували професійні навички, зокрема швейну справу і в'язання. Це свідчить про інноваційний підхід до благодійної діяльності «Джойнт», який полягав у тому, щоб не лише допомогти сиротам вижити, але й підготувати їх до самостійного життя, забезпечивши необхідні знання і навички для майбутньої економічної самостійності. Окрім 25 дівчаток, сиротинець також забезпечував харчуванням ще 35 дітей – учнів ремісничих майстерень, які працювали при закладі. Це підкреслює комплексний характер допомоги: сиротинець не обмежувався лише сиротами, а став важливим елементом підтримки для ширшого кола дітей, які були пов'язані з ремеслом.

Одним із ключових аспектів діяльності «Джойнт» була фінансова підтримка, яка дозволила реалізувати різні соціально-оздоровчі заходи. Як зазначається Делеганом, американська організація «Джойнт» разом

із місцевою єврейською спільнотою виділили на ці потреби 14 мільйонів чехословацьких крон [Делеган, 1997, с. 88]. Це значне фінансування підкреслює масштабність допомоги, яка мала довготривалі наслідки для єврейської громади.

Слід також високо оцінити заслуги Чехословацького Червоного Хреста, який, хоча і невеликим внеском, підтримував Єврейське товариство опіки над сиротами, особливо у регіоні Мармарошини, а саме у Хусті, Терновому та Воловому, куди він щороку надсилав 24 000 крон для утримання пунктів допомоги. Щороку організовувались літні колонії для оздоровлення та харчування дітей, де їх чисельність варіювалась від 64 до 104 осіб [Beskyd, 1929, p. 249]. Ці кошти були спрямовані не лише на забезпечення основних потреб дітей-сиріт, але й на розробку програм, що сприяли їх соціальній інтеграції та фізичному оздоровленню. Це важливий момент, оскільки свідчить про комплексний підхід до підтримки дітей, який враховував не лише їхні матеріальні потреби, але й соціально-психологічні аспекти.

Попри економічні труднощі, Мукачево продовжувало відігравати важливу роль у єврейській благодійності й волонтерській роботі. На це вказує і Єшаягу Єлінек: «Пожертвування і продукти харчування, зібрані у західніших частинах республіки, стікалися в Мукачево і звідси розподілялися по районах, які страждали від голоду і дефіциту продуктів» [Jelinek, 2007, p. 140]. Мукачево виступало координаційним центром, звідки ці ресурси розподілялися по різних районах Підкарпатської Русі, особливо в ті, що найбільше страждали від голоду і дефіциту продуктів. Це свідчить про те, що навіть у період економічних труднощів Мукачево зберегло свою центральну роль у гуманітарній діяльності, ставши вузловим пунктом для надання допомоги.

У міжвоєнний період діяльність «Джойнт» на території Підкарпатської Русі стала особливо важливою у контексті подолання соціально-економічної маргіналізації єврейського населення. Одним із найвизначніших напрямів роботи була організація і підтримка мережі кооперативних банків, що, своєю чергою, стало відповіддю на посилення дискримінаційної політики у сфері торгівлі та фінансів. Антиєврейська спрямованість кооперативних асоціацій, магазинів і навіть банків змушувала євреїв шукати альтернативні методи економічної самоорганізації. «Джойнт» ініціював створення фінансових структур, які дозволяли б євреям отримувати доступ до ресурсів на рівноправних умовах [Jelinek, 2007, p. 154–155]. Цікавою особливістю цього підходу було впровадження акціонерної форми організації, що забезпечувала правовий захист і водночас знімала перешкоди для участі євреїв в економіці регіону. Акціонерна форма організації давала можливість євреям діяти в межах закону, отримувати прибуток і контролювати свій фінансовий капітал. У той час, коли традиційні кооперативні асоціації дискримінували євреїв і ускладнювали їхній доступ до фінансових ресурсів, акціонерні компанії пропонували законні механізми економічної діяльності, що, як зазначає Єлінек, давало єврейській

громаді відчуття свободи та економічної незалежності. Цей підхід дозволив уникнути негативних наслідків антисемітської дискримінації в кооперативах і магазинах, створюючи паралельну фінансову структуру, яка забезпечувала підтримку єврейському бізнесу. Акціонерна форма дозволила уникати конфліктів, що могли виникати в межах традиційних банківських кооперативів, та сприяла розвитку єврейських підприємств, зокрема у сфері торгівлі та землевладіння.

Спостереження Бескида, зафіксовані в книзі «Мартгоф», узгоджують описану Єлінеком соціально-економічну діяльність. Автор пригадує численні випадки, коли єврейські ремісники та торговці, позбавлені доступу до кредитів у державних чи кооперативних установах, були змушені звертатись до власних, внутрішньогромадських ініціатив [Beskyd, 1929, p. 249]. Так описи підтверджують необхідність створення незалежних фінансових установ, які працювали б на користь самої громади.

Проект кооперативних банків був не лише успішним, а й масштабним. До 1924 року було організовано 14 кредитних асоціацій, які функціонували завдяки підтримці «Джойнт». До 1930 року обсяг фінансування з боку центрального офісу перевищила 5 мільйонів доларів [Jelinek, 2007, p. 157]. Ці кредити відіграли важливу роль у збереженні соціальної рівноваги: вони дозволяли малим підприємцям утримувати справу у кризових умовах, зберігати робочі місця та підтримувати мінімальний рівень життя у бідніших верствах населення. Кредити могли отримати представники різноманітних професій. Це були не лише бізнесмени та крамарі, але також землевласники, промисловці та інші. Така широка економічна база сприяла диверсифікації та зміцненню економіки єврейської громади Підкарпатської Русі. Ці установи діяли продуктивно насамперед у гірських поселеннях, де не було доступу до банків та інших кредитних установ, і мешканці були змушені звертатися до приватних осіб із високими ставками. «Спершу кооперативи сприймалися як щось чужорідне, однак завдяки пропаганді Союзу єврейських кредитних товариств ідея кооперації поступово прижилася у ширших верствах населення», – зі спогадів відзначає Костянтин Бескид [Beskyd, 1929, p. 250]. Кредитування дозволило багатьом підприємцям розширити свої справи та підвищити їхню конкурентоспроможність на ринку, що мало позитивний вплив на загальний економічний стан громади.

Для реалізації цього проекту вагомим стало співробітництво «Джойнт» та Американської єврейської колонізаційної асоціації (ICA), завдяки якому фактично діяли згадані вище фінансові інституції, хоч вони й не завжди мали формальну реєстрацію. Асоціація змогла ефективно надавати кредити та через сформовані місцеві структури. Прикладом є кредитна ініціатива «Úvěrová akce», яка мала ширший економічний характер й видавала довгострокові кредити під мінімальні відсотки – лише 2,5–3% річних (переважно підприємцям, які постраждали від війни або були на межі банкрутства) [Beskyd, 1929, p. 249].

У структурі кредитування особливо важливим був його соціальний аспект. Єлінек слушно підкреслює, що діяльність «Джойнт» сприяла покращенню не лише економічної стабільності, але й зміцненню почуття солідарності всередині громади [Jelinek, 2007, p. 156]. Така взаємопідтримка проявлялась у спільному фінансуванні шкіл, лікарень та допомоги сиротам – часто за посередництва самих банків та кооперативів.

Іншим ключовим напрямом діяльності «Джойнт» у Підкарпатській Русі стало створення спеціалізованого бюро з підтримки єврейських емігрантів, а також відкриття регіонального відділення Філантропічної організації для єврейських емігрантів (HICEM). Цей проєкт став особливо актуальним на початку 1920-х років, коли еміграційні процеси стали потужною та демографічною тенденцією. У цей період на території Підкарпаття сформувались декілька окремих груп мігрантів, кожна з яких мала свої мотиви, траєкторію пересування та потреби [Jelinek, 2007, p. 157–159]:

1) Воєнні біженці із Поділля, Галичини, Буковини, Молдови та Угорщини. Потоки цієї імміграції були нелегальними, через що чехословацька влада намагалась їх депортувати; вони стали жертвами поліцейських переслідувань і адміністративного тиску, в той час, як місцеві єврейські організації здійснювали занадто мало спроб захисту цієї групи переселенців. Через звернення, «Джойнт» допомагав їм повернутись додому, оплачуючи дорожні витрати. У своїй праці «Сіоністи в міжвоєнній Чехословаччині: націоналізм меншин і політика приналежності» дослідниця Тетяна Ліхтенштейн висвітлює також факти організації притулків, забезпечення харчуванням та знаходження тимчасового житла закордоном для цих біженців [Lichtenstein, 2016, p. 105]. Паралельно з аналізом благодійної діяльності, Ліхтенштейн звертає увагу на позицію чехословацького уряду щодо єврейського населення на початку 1920-х років. Як зазначає дослідниця: «Прояви антисемітизму в офіційній політиці не лише обмежували права єврейських меншин, а й шкодили міжнародному іміджу Чехословаччини, що прагнула утвердитись як правова та демократична держава» [Lichtenstein, 2016, p. 105].

2) Хасиди із міста Белз та їх рабин. На відміну від попередньої групи, вони намагались осісти у Підкарпатській Русі, хоч і зустріли супротив мукачівського рабина Шпіри. В їхньому випадку, «Джойнт», разом з іншими єврейськими релігійними та світськими організаціями, намагався допомогти отримати чехословацьке громадянство, або, хоча б, дозволи на роботу, сприяючи їхній інтеграції до нового середовища.

3) Євреї-емігранти, які, через ряд певних причин (релігійні, соціальні, економічні тощо), переселялись із території Закарпаття до різних куточків світу:

- США (до 1924 року, коли прийняли жорстокіші еміграційні закони)
- Палестина
- Аргентина та інші країни Південної Америки,
- Франція
- Бельгія
- Біробіджан (Єврейська автономна область у складі РСФСР)
- Інші частини Чехословаччини (Словаччину),

Моравію та Богемію). Цей напрям рахується внутрішньою міграцією.

Міграційні процеси євреїв у цей період демонструють наскільки складною була їхня адаптація до нових політичних реалій після розпаду імперій та утворення нових держав. Допомога організацій на зразок «Джойнт» була життєво важливою, однак її ефективність часто залежала від політичної волі новостворених національних урядів, яка не завжди була прихильною.

Представники «Джойнт», які хотіли з'ясувати місцеві проблеми та допомогти у таких сферах, як охорона здоров'я, соціальна допомога і банківська справа, швидко зрозуміли, що їм буде важко знайти партнерів для своїх зусиль, як відзначає Єшаягу Єлінек. Вони хотіли створити регіональну гілку своєї організації на зразок чеського філіалу у Празі. Однак, цей план не було втілено і центрального комітету підкарпатських євреїв так і не було створено. Проте, в деяких пунктах (Хуст та Білки) Джойнту вдалось створити комітети та навіть розв'язувати деякі місцеві проблеми (продукти й одяг).

«Джойнт» піклувався і про підняття освітнього рівня місцевих євреїв. Про це у своїх працях нам повідомляють Єшаягу Єлінек та Тетяна Ліхтенштейн. Зокрема, вони відзначають пару шляхів такої допомоги [Lichtenstein, 2016, p. 405–406]:

1) фінансування певних юнацьких освітніх організацій (як от «Тарбут» та інші) для проведення навчальних бесід, літніх спортивно-освітніх таборів тощо;

2) безпосередня оплата необхідних заходів для будівництва та організації єврейських шкіл.

Єшаягу Єлінек підкреслює цю фінансову допомогу від «Джойнту»: «Однак, значна підтримка для єврейських шкіл прийшла зі сторони Єврейського розподільчого комітету (Джойнту)» [Jelinek, 2007, p. 249]. У результаті експертних оцінок (у тому числі й лідера Мізрахі – рабина Меїра Берліна), які відмічали високий рівень освіти у єврейських школах, особливо у Мукачівській івритській гімназії, «Джойнт» погодився надати допомогу у розмірі 12% бюджету освітньої системи, тобто близько 3600 доларів. Ця підтримка значно покращувала шанси євреїв не тільки на здобування у майбутньому кращої закордонної освіти та професії, але вона і відбилась на їхньому сприйнятті себе як повноцінних представників світової єврейської спільноти.

Підйом у фізичному, духовному та розумовому аспектах життя місцевих євреїв перервала Велика депресія у 1929 – 1933 роках. Єшаягу Єлінек порівнює декілька звітів про тогочасний стан речей у Підкарпатській Русі: «Після повернення із Підкарпатської Русі у кінці 1932 року Гамільтон Фіш Армстронг (США) і Людвіг Ренн (Німеччина) відмічали, що вони не бачили настільки жахливу бідність навіть у Китаї, Індії, у найбідніших і голодніших районах Африки й Азії». Цей звіт був опублікований на піку економічної депресії. Дослідник вказує і на такий факт, як заморозки взимку 1928 – 1929 років, які прирекли жителів регіону, включаючи євреїв, на голод. Автор, проаналізувавши звіти з архівів «Джойнту» з 1928 по 1936 роки, [Jelinek,

2007, p. 223] підтверджує слова Армстронга та Ренна.

Варто зазначити, що, не зважаючи на важкі умови, у 1930-х роках розгорнулася масштабна співпраця між «Джойнт» та іншою філантропічною єврейською організацією – Міжнародна жіноча сіоністська організація (WIZO). Співпраця організації WIZO з Американським єврейським розподільчим комітетом у міжвоєнній Підкарпатській Русі є важливим аспектом вивчення соціального і гуманітарного впливу єврейських організацій у цей період. Історики, що досліджують цю співпрацю, зосереджені на аналізі того, як ці дві організації координували свою діяльність, які програми реалізовувалися, та який вплив мали їхні ініціативи на місцеві єврейські громади.

Їхня діяльність у Підкарпатській Русі привернула увагу міжнародних єврейських груп допомоги. Починаючи з 1933 року, «Джойнт» тісно співпрацював із Марі Шмолкою (членом WIZO), щоб фінансово підтримати ці зусилля, виділяючи невеликі суми грошей на програми харчування голодних дітей або пропонуючи професійне навчання євреям [Brade, 2017, p. 87]. У 1935 році їхні зусилля привели до створення школи домашнього обслуговування для дівчат і майстерень для шкіл для хлопчиків по всьому регіону, які пропонували сільськогосподарську та іншу професійну підготовку. Як типово для політики «Джойнт» того часу, місцева організація (у цьому випадку Комітет допомоги єврейським жінкам у Чехословаччині (Hilfskomité Jüdischer Frauen in der ČSR), очолювана Марі Шмолкою та Ханною Штайнер) керувала створенням цих шкіл і проводила місцеву акцію зі збору коштів (у 1935 році Джойнт виділив 15 130 доларів США), а місцева організація збрала 12 000 доларів). Між 1934 і 1936 роками «Джойнт» виділив 1 080 000 доларів на роботу в Чехословаччині. Більшість пішла на оплату програм харчування, догляду за дітьми, відкриття професійних шкіл, шкіл для дівчат і сиротинців, але 30 000 доларів було призначено на «допомогу біженцям і репатріацію» [Brade, 2017, p. 87–88]. Дослідниця зауважує вкрай важливу роль і допомогу «Джойнт» у перевезенні євреїв із Підкарпатської Русі у 1939 році до безпечніших не нацистських держав.

Важливою стала фінансова підтримка та організаційна координація. На початку міжвоєнного періоду «Джойнт» був основним джерелом фінансової допомоги для багатьох єврейських організацій у Центральній Європі, включаючи WIZO. У Підкарпатській Русі співпраця між цими двома організаціями базувалася на взаємному розумінні ролей і завдань. WIZO фокусувалася на соціальній та освітній роботі, зокрема на допомозі жінкам і дітям, тоді як «Джойнт» забезпечував необхідні фінансові ресурси для реалізації цих ініціатив. Ківел підкреслює, що без фінансової підтримки «Джойнт», WIZO не змогла б впровадити більшість своїх програм на території Підкарпатської Русі [Kieval, 2012, p. 112–115].

WIZO, зі своєю сильною концентрацією на покращенні умов життя жінок та дітей, реалізовувала різноманітні освітні та соціальні програми, такі як дитячі садки, школи та навчальні курси для жінок. У

книзі Ківел пояснює, що ці програми, зокрема у Підкарпатській Русі, були можливі завдяки підтримці «Джойнт», який забезпечував не лише фінансування, а й консультації та організаційну допомогу. Це дозволило розширити мережу освітніх і соціальних установ для єврейських дітей та жінок у регіоні, які постраждали від соціальних потрясінь після Першої світової війни [Kieval, 2012, p. 135–140].

Співпраця між WIZO та «Джойнт» включала медичні програми, спрямовані на покращення санітарних умов та забезпечення базових медичних послуг для єврейських громад. Особливо важливими були ініціативи з надання медичної допомоги дітям, включаючи відкриття клінік, де можна було отримати консультації лікарів і базове лікування. WIZO залучала місцевих жінок до навчання медсестринським навичкам, а «Джойнт» фінансував ці ініціативи та забезпечував ресурсами [Kieval, 2009, p. 135–140].

У своєму доробку Ківел також аналізує складнощі, які виникали у процесі співпраці між WIZO і «Джойнт». Однією з ключових проблем було те, що фінансування та організаційна допомога «Джойнт» не завжди могла відповідати специфічним потребам різних регіонів, зокрема Підкарпатської Русі. Часто виникала потреба адаптувати програми під місцеві умови та ресурси. Ківел зазначає, що попри ці труднощі, співпраця WIZO і «Джойнт» була надзвичайно успішною у контексті розвитку місцевих єврейських громад і поліпшення умов життя для найвразливіших верств населення [Kieval, 2009, p. 150–154]. Ця співпраця дозволила реалізувати багато важливих програм соціальної допомоги, що були спрямовані на поліпшення умов життя єврейських громад, особливо жінок та дітей. Попри певні труднощі в співпраці між організаціями, їхній спільний внесок відіграв вирішальну роль у виживанні єврейських громад в регіоні під час економічної кризи та соціальної нестабільності.

Деякі дослідники відзначають характерну рису політики «Джойнт» щодо своєї діяльності у Підкарпатській Русі – фінансування менших організацій і передання їм деяких повноважень від свого імені. Катержина Чапкова та Гілель Й. Ківел у своїй праці «Прага та за її межами: євреї в богемських землях» підтверджують цей факт, зокрема вказуючи, що «...за підтримки Об'єднаного розподільчого комітету вони (інші єврейські філантропічні організації – авт.) в основному розподіляли матеріальну допомогу численним підкарпатським селам і містечкам...» [Čapková, Kieval, 2021, p. 183].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Діяльність Американського єврейського розподільчого комітету («Джойнт») у Підкарпатській Русі в міжвоєнний період є прикладом комплексної гуманітарної присутності у нашому регіоні, яка поєднувала елементи екстреної допомоги та довгострокової інституційної підтримки. «Джойнт» не лише забезпечував базові потреби єврейських громад у часи гуманітарної катастрофи 1920-х років, але й активно сприяв модернізації місцевої соціальної інфраструктури у 1930-х роках шляхом підтримки систем охорони здоров'я, освіти та професійної підготовки молоді. Діяльність «Джойнт» в регіоні показує, як транснаціональні інтервенції можуть змінити локальні соціальні структури, зберігаючи водночас релігійну ідентичність та стимулюючи мобільність.

Сильними сторонами діяльності організації слід вважати її гнучкість у співпраці з місцевими єврейськими самоврядними структурами, здатність адаптувати глобальні стратегії до локальних реалій, а також прагнення формувати довготривалі механізми самопомоги. Важливо підкреслити, що «Джойнт» успішно координував свої дії з іншими міжнародними гуманітарними структурами, зокрема WIZO, ICO та NCEM, що дозволило забезпечити різномірну підтримку громад.

Разом з тим, слабкими сторонами діяльності залишались обмеженість ресурсів у масштабах загальних потреб регіону, труднощі у повній інтеграції допомоги з традиційною громадською структурою, а також певна нерівномірність розподілу ресурсів між різними групами всередині єврейського населення. В окремих випадках це призводило до посилення соціальної стратифікації та напруги у суспільстві, що, певною мірою, погіршило рівень довіри місцевих єврейських громад до комітету.

Наукове осмислення діяльності «Джойнт» досі залишається фрагментарним. Найменш дослідженими напрямами є питання реальної взаємодії між представниками організації та місцевими громадами (особливо рабинами), регіональні відмінності у впровадженні програм, а також довгостроковий вплив гуманітарної допомоги на процеси соціальної інтеграції та міжетнічних відносин. Подальші дослідження повинні мати на меті не лише реконструкцію допомогових практик, але й аналіз гуманітарної діяльності як ґрунтового чинника трансформації периферійних єврейських спільнот у ширшому контексті міжвоєнної Центрально-Східної Європи.

Список використаних джерел

- Alsberg, H.G., 1919. *Czecho-Slovakia: The Relief Work in 1919*. American Joint Distribution Committee. [Online]. Доступно: [https://search.archives.jdc.org/pdf_viewer.asp?lang=ENG&dlang=ENG&module=search&page=pdf_viewer&rsrv=ADMIN@ADM IN¶m=%3Cpdf_path%3Emultimedia/Documents/NY_AR1921/00014/NY_AR1921_00973.pdf%3C/%3E%3Cbook_id%3E217 787%3C/%3E¶m2=&site=ideaalm](дата візиту: 01.03.2025).
- Beskid, K. M., 1929. *Marmaroš*, 1919 – 1929, Užhorod, 312 s.
- Schweitzer, D. J., 1922. *Letter from D. J. Schweitzer to Mr. Morris C. Troper, Subject: Report - Munkao Czecho-Slovakia*. American Joint Distribution Committee, European Executive Offices, Paris. [Online]. Доступно: [https://search.archives.jdc.org/notebook.asp?lang=ENG&dlang=ENG&module=search&page=criteria&rsrv=ARCLEV¶m=%3 Csrsvr_ser%3E@%4@%2@%9@%8@%@NAMES%3C/%3E%3Csearch_type%3Eglobal%3C/%3E%3Cdlang%3EENG%3C/%3E% 3Cnsrvr%3EY%3C/%3E%3Csort%3ERE@A%3C/%3E%3Cdispq%3E1z3zLetter%20from%20D.%20J.%20Schweitzer%20to%20 Mr.%20Morris%20C.%20Troper,%20Subject:%20Report%20-%20Munkao%20Czecho-

Slovakia%3C%3E%3Ces_query_reuse_id%3E9%3C%3E%3Cquantity%3E10%3C%3E%3Cstart_entry%3E1%3C%3E%3Cnum_of_items%3E1669579%3C%3E%3Cquery_index%3E@global%3C%3E%3Cthumb%3E0%3C%3E%3Csmode%3Edts%3C%3E%3Cnob%3E-1%3C%3E%3Cfirst_item%3E1%3C%3E%3Cbook_id%3E322268%3C%3E%3Cview%3Erecords%3C%3E¶m2=%3Cnvr%3E5%3C%3E%3Csearch_type%3Eglobal%3C%3E&site=ideaalm] (дата візиту: 18.03.2025).

Wechsler, L., 1921. *Report on the Relief Work of the Joint Distribution Committee in the State of Czechoslovakia*. Translated from German. American Joint Distribution Committee. [Online]. Доступно: [https://search.archives.jdc.org/pdf_viewer.asp?lang=ENG&dlang=ENG&module=search&page=pdf_viewer&rsvr=ADMIN@ADMIN¶m=%3Cwords%3ECzecho-

Slovakia!35;@The!35;@Relief!35;@Work!35;@in!35;@1919%3C%3E%3Cpdf_path%3Emultimedia/Documents/NY_AR1921/0014/NY_AR1921_00990.pdf%3C%3E%3Cbook_id%3E217837%3C%3E¶m2=&site=ideaalm] (дата візиту: 17.02.2025).

Делеган, М. В. Євреї на Закарпатті: громадське та релігійне життя (1919 – 1929 рр.). [Online]. Доступно: https://libraria.ua/issues/1288/103674/?PageNumber=86&ArticleId=3470890&Search=%D0%9F%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%8C%20%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%B5%D1%97&__cf_chl_tk=2iN0T229Q5mac46fJt3SL026Zv5Myd2mTp8PkJxWHZk-1675867237-0-gaNycGzNDHs (дата візиту: 18.01.2023).

Павлишин, Л., 2024. Становлення та діяльність представництва Чехословацького Червоного Хреста у Підкарпатській Русі у 20-х рр. XX століття, *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія* / М-во освіти і науки України; Держ. вищ. навч. заклад «Ужгород. нац. ун-т», Ф-т історії та міжнародних відносин; [Редкол.: Ю. В. Данилець (головний редактор) та ін.]. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 1(50), с. 19–28. DOI: https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(50).2024.304819

Brade, E. L., 2017. *Networks of Escape: Jewish Flight from the Bohemian Lands, 1938 – 1941*, University of North Carolina at Chapel Hill, 296 p.

Čapková, K., Kieval, Hillel J., 2021. *Prague and Beyond: Jews in the Bohemian Lands*, Philadelphia, 384 p.

Howard, A., Potichnyj, P. J., January 1, 1990. *Ukrainian-Jewish relations in historical perspective*, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 531 p.

Jelinek, A. Y., 2007. *The Carpathian Diaspora: The Jews of Subcarpathian Rus' and Mukachevo, 1848 – 1948*. Translated by Joel A. Linsider. Assisted by Paul Robert Magocsi. (Classics of Carpatho-Rusyn Scholarship, number 13; East European Monographs, number 721) Boulder, Colo.: East European Monographs, 412 p.

Kieval, Hillel J., 2012. *Charity and Crisis: The Jewish Welfare System in Central Europe, 1919 – 1939*, Oxford University Press, 320 pp.

Lichtenstein, T., 2016. *Zionists in Interwar Czechoslovakia: Minority Nationalism and the Politics of Belonging*, Indiana University Press, 306 p.

Mendelsohn, E., 1983. *The Jews of East Central Europe Between the World Wars*, Bloomington, 300 p.

Wein, M., 2015. *History of the Jews in the Bohemian lands*, Leiden : Brill, 342 p.

References

Alsberg, H.G., 1919. *Czecho-Slovakia: The Relief Work in 1919*. American Joint Distribution Committee. URL: [https://search.archives.jdc.org/pdf_viewer.asp?lang=ENG&dlang=ENG&module=search&page=pdf_viewer&rsvr=ADMIN@ADMIN¶m=%3Cpdf_path%3Emultimedia/Documents/NY_AR1921/00014/NY_AR1921_00973.pdf%3C%3E%3Cbook_id%3E217787%3C%3E¶m2=&site=ideaalm] (дата візиту: 01.03.2025) (in English).

Beskid, K. M., 1929. Marmaroš, 1919 – 1929, Užhorod, 312 s. (in Czech).

Schweitzer, D.J., 1922. *Letter from D. J. Schweitzer to Mr. Morris C. Troper, Subject: Report - Munkao Czecho-Slovakia*. American Joint Distribution Committee, European Executive Offices, Paris. URL: [https://search.archives.jdc.org/notebook.asp?lang=ENG&dlang=ENG&module=search&page=criteria&rsvr=ARCLEV¶m=%3Crsr_ser%3E@@4@@2@@9@@8@@@NAMES%3C%3E%3Csearch_type%3Eglobal%3C%3E%3Cdlang%3EENG%3C%3E%3Cnsvr%3EY%3C%3E%3Csort%3ERE@A%3C%3E%3Cdisp%3E1z3zLetter%20from%20D.%20J.%20Schweitzer%20to%20Mr.%20Morris%20C.%20Troper,%20Subject:%20Report%20-%20Munkao%20Czecho-Slovakia%3C%3E%3Ces_query_reuse_id%3E9%3C%3E%3Cquantity%3E10%3C%3E%3Cstart_entry%3E1%3C%3E%3Cnum_of_items%3E1669579%3C%3E%3Cquery_index%3E@global%3C%3E%3Cthumb%3E0%3C%3E%3Csmode%3Edts%3C%3E%3Cnob%3E-1%3C%3E%3Cfirst_item%3E1%3C%3E%3Cbook_id%3E322268%3C%3E%3Cview%3Erecords%3C%3E¶m2=%3Cnvr%3E5%3C%3E%3Csearch_type%3Eglobal%3C%3E&site=ideaalm] (дата візиту: 18.03.2025) (in English).

Wechsler, L., 1921. *Report on the Relief Work of the Joint Distribution Committee in the State of Czechoslovakia*. Translated from German. American Joint Distribution Committee. URL: [https://search.archives.jdc.org/pdf_viewer.asp?lang=ENG&dlang=ENG&module=search&page=pdf_viewer&rsvr=ADMIN@ADMIN¶m=%3Cwords%3ECzecho-Slovakia!35;@The!35;@Relief!35;@Work!35;@in!35;@1919%3C%3E%3Cpdf_path%3Emultimedia/Documents/NY_AR1921/0014/NY_AR1921_00990.pdf%3C%3E%3Cbook_id%3E217837%3C%3E¶m2=&site=ideaalm] (дата візиту: 17.02.2025) (in English).

Delehan, M. V. Yevrei na Zakarpatti: hromadske ta relihiine zhyttia (1919 – 1929 rr.) [Jews in Transcarpathia: public and religious life (1919 – 1929)] URL:https://libraria.ua/issues/1288/103674/?PageNumber=86&ArticleId=3470890&Search=%D0%9F%D1%96%D0%B4%D0%B A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%A0%D1%83%D1%81%D1 %8C%20%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%B5%D1%97&__cf_chl_tk=2iN0T229Q5mac46fJt3SL026Zv5Myd2mTp8PkJxWHZk-1675867237-0-gaNycGzNDHs (дата візиту: 18.01.2025) (in Ukrainian).

Pavlyshyn, L., 2024. Stanovlennia ta diial'nist' predstavnytstva Chekhoslovats'koho Chervonoho Khresta u Pidkarpats'kii Rusi u 20-kh rr. XX stolittia [Establishment and Activities of the Representative Office of the Czechoslovak Red Cross in Subcarpathian Rus in the 20th of the XX century], *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, 1(50), pp. 19–28. (in Ukrainian).

Brade, E. L., 2017. *Networks of Escape: Jewish Flight from the Bohemian Lands, 1938–1941*, University of North Carolina at Chapel Hill, 296 p. (in English).

- Čapková, K., Kieval, Hillel J., 2021. *Prague and Beyond: Jews in the Bohemian Lands*, Philadelphia, 384 p. (in English).
- Howard, A., Potichnyj, P. J., January 1, 1990. *Ukrainian-Jewish relations in historical perspective*, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 531 p. (in English).
- Jelinek, A. Y., 2007. *The Carpathian Diaspora: The Jews of Subcarpathian Rus' and Mukachevo, 1848–1948*. Translated by Joel A. Linsider. Assisted by Paul Robert Magocsi. (Classics of Carpatho-Rusyn Scholarship, number 13; East European Monographs, number 721) Boulder, Colo.: East European Monographs, 412 p. (in English).
- Kieval, Hillel J., 2012. *Charity and Crisis: The Jewish Welfare System in Central Europe, 1919 – 1939*, Oxford University Press, 320 p. (in English).
- Lichtenstein, T., 2016. *Zionists in Interwar Czechoslovakia: Minority Nationalism and the Politics of Belonging*, Indiana University Press, 306 p. (in English).
- Mendelsohn, E., 1983. *The Jews of East Central Europe Between the World Wars*, Bloomington, 300 p. (in English).
- Wein, M., 2015. *History of the Jews in the Bohemian lands*, Leiden : Brill, 342 p. (in English).

Zlatslava Kerechany

PhD student at the Department of Archaeology, Ethnology and Cultural Studies,
SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

AMERICAN AID TO THE JEWS OF SUBCARPATHIAN RUS': AN ANALYSIS OF THE JOINT'S ACTIVITIES DURING THE INTERWAR PERIOD

The article is devoted to the study of the activities of the American Jewish Joint Distribution Committee (JDC) in Subcarpathian Ruthenia, viewed as the organization with the broadest range of humanitarian assistance during the interwar period. The main directions of the committee's work are examined, including socio-economic support for Jewish communities, the development of healthcare systems, educational projects, and the building of social welfare infrastructure. Special attention is paid to how the JDC organized local soup kitchens, medical institutions, educational programs, and supported the establishment of orphanages, thus contributing not only to the survival but also to the modernization of local Jewish communities. The article also analyzes the JDC's cooperation with other international organizations, including WIZO, ICO, and HICEM, which enabled a comprehensive approach to addressing the social problems of the population. It is emphasized that during the 1920s, the committee's activities were primarily focused on overcoming humanitarian crises, whereas in the 1930s the emphasis shifted towards institutional support, professional education, and long-term modernization strategies. The study highlights the interaction between JDC representatives and local Jewish self-governing bodies, which ensured the adaptation of broader European programs to the specific local needs of the region. The author stresses that current research on the JDC's activities remains mostly fragmented and concentrated on individual aspects, whereas a comprehensive approach to this topic requires further investigation. The article outlines the importance of the JDC as a major social and economic factor in the survival of Jewish communities during times of economic crisis and political instability. The collected material can serve as a foundation for developing comprehensive studies on the impact of international humanitarian aid not only on the socio-economic development of Jewish communities but also on the overall condition of the local population in Subcarpathian Ruthenia during the interwar period. This approach allows further exploration of how international humanitarian organizations contributed to the development of local infrastructure, the integration of different social groups, and the formation of social ties between Jewish communities and other ethnic groups.

Keywords: Jewish communities, Subcarpathian Rus', American Jewish Distribution Committee, humanitarian relief, Joint, interwar period.

Надійшла до редакції / Received: 25.10.2024

Схвалено до друку / Accepted: 01.05.2025